

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/316493626>

Dieren van natte structuurrijke graslanden, ruigten en grote zeggen.

Chapter · January 2014

CITATIONS

0

READS

3

1 author:

[Kris Decler](#)

Research Institute for Nature and Forest

107 PUBLICATIONS 277 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Natura 2000 [View project](#)

Spiders of Western Europe [View project](#)

HANDBOEK VOOR BEHEERDERS

Europese natuurdoelstellingen op het terrein

Deel II. Soorten

Jan Van Uytvanck & Valérie Goethals (reds.)

Ecoprofiel 5 | Dieren van natte, structuurrijke graslanden, ruigten en grote zeggen

Kris Decler

 zeggekorfslak | moerassprinkhaan, bosrietzanger, dwergmuis

bosrietzanger

RUIMTEGEBRUIK

Het leefgebied van de soorten van dit ecoprofiel bestaat uit allerlei open tot halfopen, moerassige, eutrofe tot mesotrofe standplaatsen in beek- en rivier valleien en oeverzones langs kreken, vijvers, meren en kanalen, die niet intensief gemaaid of begraasd worden. De hoge grondwaterpeilen, al dan niet ten gevolge van de aanvoer van kwelwater, zorgen ervoor dat traditioneel hooilandbeheer sterk bemoeilijkt wordt. Wanneer er niet jaarlijks kan gehoooid worden, ontstaan in eerste instantie natte, structuurrijke graslanden met ruigtekruiden zoals moerasspirea, echte valeriaan, engelwortel, grote wederik, koninginnenkruid, bosbies en moerasandoorn. Hoe minder frequent de graslanden nog gemaaid worden, hoe groter de abundantie van ruigtekruiden. Op de natste standplaatsen kunnen die overgaan in grote zeggenvegetaties, met typische soorten zoals moeraszegge, scherpe zegge en oeverzegge. Bij verdere vernatting komen we in rietvegetaties terecht. Bij een 'nietsdoenbeheer' zal het riet door laterale, vegetatieve expansie uiteindelijk ook de zeggevegetaties en natte graslandruigten koloniseren. Grote delen van het gebied kunnen zich dan ontwikkelen tot een rietruigte. Afhankelijk van de aanwezigheid van geschikte kiemingsomstandigheden (tijdelijke open plekje) voor bomen zoals gewone es, zwarte els of wilgensoorten, zal het gebied uiteindelijk in meer of mindere mate evolueren tot moerasbos.

Wanneer er niet jaarlijks gemaaid wordt, evolueren natte graslanden naar bloemrijke natte ruigtes, later naar (moeras)bos.

Gradiënt van nat hooiland (met bloemen, vooraan) naar moeras met grote zeggen (midden) en riet (achteraan). Door maaibeheer kan die soortenrijke gradiënt worden behouden.

De zeggekorfslak is nauwelijks 3 millimeter groot en is weinig mobiel. Haar leven speelt zich af op luttele vierkante meters, waarin ze leeft van schimmels en algen op diverse zeggensoorten, maar ook op liesgras, galigaan, grote lisdodde en soms ook op riet.

De moerassprinkhaan is onze grootste, inlandse veldsprinkhaan en zijn vegetarisch dieet bestaat uit gras-, zegge- of rietblaadjes. Hoewel de mannetjes zweefvluchten van een tiental meter kunnen uitvoeren, kunnen de bijna dubbel zo grote wijfjes niet vliegen. Ze moeten zich met sprongetjes doorheen de vegetatie voortbewegen

Beheermaatregelen voor diersoorten

en hebben het moeilijk om barrières (bijvoorbeeld akkers of wegen) te overwinnen. Populaties van de beide soorten zijn aangewezen op vlakvormige moerasgebieden met een permanent karakter. Kleine, geïsoleerde populaties zijn kwetsbaar, maar ook in een gunstig leefgebied van slechts enkele hectaren groot kunnen de soorten verschillende tientallen jaren overleven.

Links: moerassprinkhaan; rechts: dwergmuis op rietstengel.

De dwergmuis mag dan het kleinste zoogdier van Europa zijn, ze is in vergelijking met de vorige soorten een heel stuk mobieler en kan gemakkelijker nieuwe, zowel vlak- als zoomvormige leefgebieden koloniseren. Ze is dan ook niet strikt gebonden aan moerassen, maar kan ook voorkomen in ruige wegbermen, grachtkanten, ruige boszomen en zelfs graanakkers. In de zomerperiode maken de dwergmuizen een bolvormig nestje van zo'n 10 centimeter diameter in de vegetatie, waarbij ze zich met hun lange staart behendig door de plantengroei bewegen en nauwelijks aan de grond komen. Het voedsel bestaat uit bladeren van grassen en kruiden, zaden, vruchten en ongewervelden. Een koppeltje dwergmuizen heeft een leefgebied van 200-900 vierkante meter groot. In het najaar en de winter komen ze vaker aan de grond en verplaatsen ze zich naar drogere zones om te overwinteren. Voor een gezonde populatie is al gauw (minimaal) een tiental hectare nodig, met overgangen tussen natte en droge zones.

Als trekvogel is de bosrietzanger (zie foto p 96) uiterst mobiel. De soort overwintert in zuidelijk Afrika en komt pas half mei in de Europese broedgebieden toe. Die bestaan uit ruige moerasvegetaties, waarbij zelfs smalle stroken langs de oevers van een waterloop al voldoende zijn, op voorwaarde dat er verspreide wilgen- of elzenopslag aanwezig is als zangpost. De bosrietzanger overleeft op een dieet van insecten, die overvloedig in het moeras te vinden zijn.

KWALITEIT EN BEHEER VAN HABITATS

Kwaliteiten

Waterpeil en overstromingsregime

De zeggekorfslak heeft jaarrond een zeer hoge luchtvochtigheid nodig en is zeer kwetsbaar voor verdroging. Daarom komt de soort vooral in kwelgebieden voor, waar het grondwaterpeil ook in de zomer nabij het maaiveld blijft. Ook de voedselbron van het slakje (schimmels en algen) is van een permanent hoge luchtvochtigheid afhankelijk. Winterse overstromingen zijn niet problematisch: de slakjes kunnen overleven tussen bladscheden, in zeggenpollen of in strooisel. Tijdens occasionele zomeroverstromingen zoeken ze tijdelijk hun heil hoger in de vegetatie. Vermoedelijk zijn periodieke overstromingen de enige mogelijkheid voor natuurlijke (passieve) dispersie van de soort.

De moerassprinkhaan overwintert in het eistadium en is alleen in die periode aangewezen op een luchtvochtigheid van honderd procent. In zachte moerasbodems kunnen de eipakketten worden afgezet in de bodem. Op hardere bodems gebeurt de eiafzet aan de basis van plantenstengels vlak boven de grond, waardoor ze mogelijk gevoeliger zijn voor uitmaaiing of uitdroging. Plasdrasse winterpeilen zijn noodzakelijk voor het uitkomen van de eieren. De juveniele en adulte sprinkhanen zoeken in het late voorjaar en de zomer zonnige plaatsjes op in de vegetatie; een hoge waterstand is voor hen veel minder essentieel. Moerassprinkhanen komen meestal in kwelgebieden voor en in mindere mate ook in valleigebieden die in het winterhalfjaar plasdras staan of overstroomd worden, maar waar het waterpeil in de zomer diep onder het maaiveld kan wegzakken. Langdurige, winterse overstromingen vormen geen enkel probleem voor het overleven van de eieren. Overstromingen in mei-juni daarentegen kunnen een ravage veroorzaken onder de weinig mobiele, juveniele sprinkhanen indien ze niet tijdelijk in hogere vegetatie kunnen schuilen. In mindere mate geldt dat ook voor de volwassen sprinkhanen in de periode juli-september.

De waterpeilen en het overstromingsregime zijn voor de dwergmuis en bosrietzanger minder relevant. In moerasgebieden bouwt de dwergmuis bolvormige nestjes in hoge gras-, zegge- of rietvegetatie. Kortstondige zomeroverstromingen kan ze zo probleemloos overleven en bovendien kan de soort uitstekend klimmen en zwemen. In de winter zoekt de dwergmuis drogere plekken op. De bosrietzanger preferert (riet)ruigtes met veel, forse, opgaande kruiden zoals grote brandnetel, koninginnenkruid, harig wilgenroosje of moerasspirea. Die condities zijn typisch voor moeraszones waarin het waterpeil in de winter plasdras of net onder het maaiveld staat, terwijl het in de zomer dieper kan wegzakken. Het nest wordt stevig verankerd in de vegetatie en is daardoor goed beschermd tegen matige zomeroverstromingen.

Waterkwaliteit

Alle soorten kunnen worden aangetroffen in gebieden met eutrofe tot mesotrofe waterkwaliteit. Enkel voor de moerassprinkhaan kunnen de condities ook hypertroof zijn (bijvoorbeeld met liesgrasvegetaties en natte brandnetelruigten). Uitzonderlijk kunnen moerassprinkhanen ook in natte heidevelden (dus eerder oligotrofe condities) worden aangetroffen.

Beheer

Maaibeheer

	Nat hooiland	Structuurrijk, nat grasland	Natte, bloemrijke ruigten	Grote zeggenvegetatie	Structuurrijke, grote zeggenvegetatie	Rietland	Rietruigte	Open beekbegeleidend vogelkruis-essenbos essen-iepenbos	Open elzenbroekbos	Open zachthoutooibos
zeggekorfslak		x	x	x	xx	xx	xx	x	x	x
moerassprinkhaan	x	xx	(x)	x	x					
dwergmuis		x	xx	x	xx	x	xx		x	x
bosrietzanger			x	x	x	x	xx	x	xx	xx

Figuur III.5.1 Preferentie van de besproken doelsoorten over de verschillende types moerasvegetatie. (x): weinig geprefereerde habitat; x: matig geprefereerde habitat; xx: sterk geprefereerde habitat.

Ongeacht het maaitijdstip heeft het jaarlijks verwijderen van de moerasvegetatie een nefast effect op de zeggekorfslak, zeker als ook het strooisel verwijderd wordt. Ook voor de bosrietzanger is dat nadelig, want overjarige plantengroei, in combinatie met verspreide struiken of bomen, is noodzakelijk voor de nestbouw. Voor de beide soorten is een nietsdoenbeheer aangewezen, mits men kan verhinderen dat de habitat volledig verbost. Een cyclisch kapbeheer is in dat geval wenselijk, waarbij steeds wat struiken of bomen moeten blijven staan voor de bosrietzangers. Dwergmuizen planten zich voornamelijk voort in de zomer en het najaar en zijn dan aangewezen op de beschutting van dichte vegetatie. Vermits de dieren in drogere zones overwinteren, is een wintermaaiing (bijvoorbeeld op het ijs) in principe geen probleem. Toch is het allicht beter om voldoende grote zones niet jaarlijks te maaien, zodat er permanent beschutting voor de dieren aanwezig is. Moerassprinkhanen stellen zeer specifieke

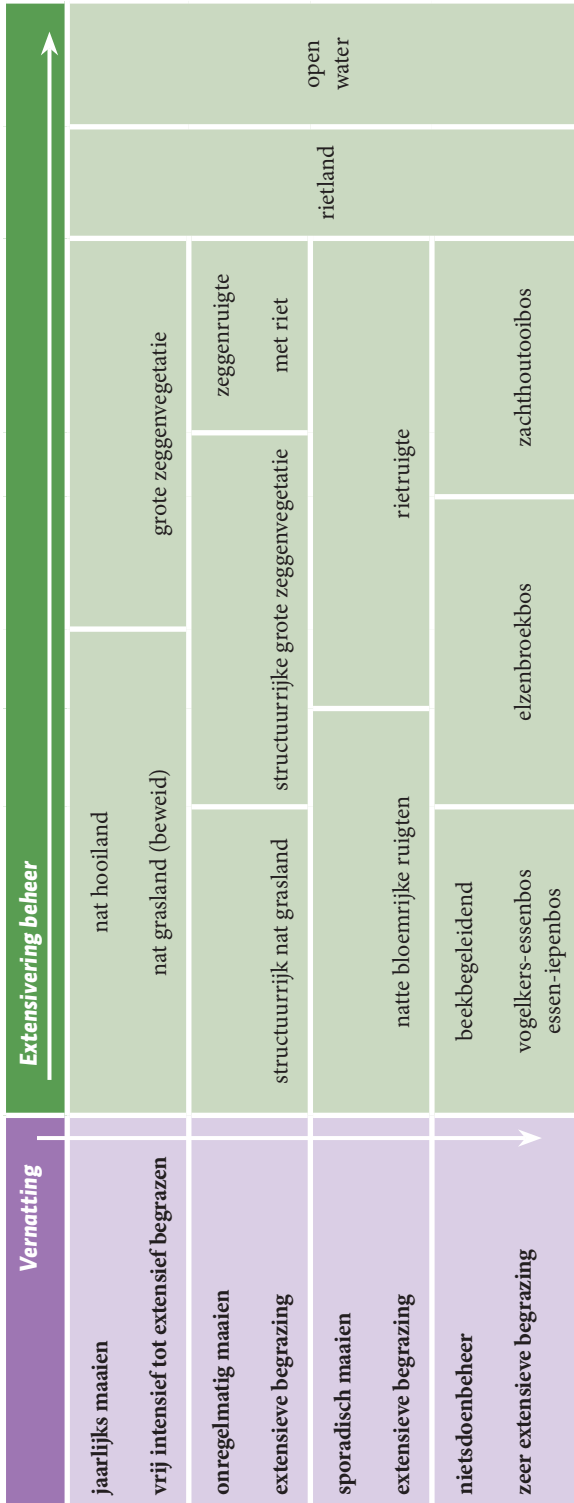
Gefaseerd maaibeheer leidt tot soorten- en structuurrijke mozaïekvegetaties. Boven: in moerasvegetatie; onder: in natte graslanden.

eisen aan het maaibeheer. In kleine gebieden is een jaarlijks maaibeheer na half juli mogelijk wanneer er in de directe omgeving voldoende uitwijkmogelijkheden voor de soort aanwezig blijven (straal van maximum 50 meter). Op die manier kunnen lokaal trouwens ook botanische doelstellingen gehaald worden. Wanneer er met zware maai- en hooikeermachines gewerkt wordt, zal een groot deel van de populatie niet overleven door fysieke schade. Onmiddellijk na het maaien zijn de volwassen sprinkhanen zeer kwetsbaar voor predatie door onder andere kauwen, kraaien, fazanten, blauwe reigers en vossen. Grootschalig maaibeheer voor half juli is ten zeerste af te raden. Zeker in jaren met een relatief koud voorjaar zijn er omstreeks half juli nog weinig volwassen sprinkhanen en is het aangewezen om het maaitijdstip nog verder

te verlaten. Een veilige maaidatum is eind september, als de meeste sprinkhanen hun eieren hebben afgezet, maar dat valt vaak moeilijk te combineren met een botanisch beheer. In grote gebieden kan men inzetten op een gefaseerd maaibeheer, waarbij niet alle percelen elk jaar gemaaid worden. Dat is voor veel ongewervelden een aangewezen beheerregime indien er voldoende kleinschaligheid wordt ingebouwd. Zelfs bij grote insecten, zoals de moerassprinkhaan, is mobiliteit immers een probleem: uit vangst-hervangstonderzoek blijkt dat slechts vijf procent van de wijfjes een afstand van 100 meter overbrugden, met 177 meter als maximum. In tegenstelling tot de zeggekorfslak, bosrietzanger en dwergmuis is een nietsdoenbeheer voor de moerassprinkhaan op termijn ook niet aangewezen. De soort is gebaat bij een matig productieniveau van de vegetatie. Wanneer de begroeiing te hoog en te dicht wordt (bijvoorbeeld bij dichte moerasspireavegetatie, brandnetels, haagwinde ...) zal de soort snel verdwijnen. Een warm microklimaat is immers essentieel voor de ontwikkeling van de jonge sprinkhanen. Kleine relictpopulaties in valleien met verlaten, natte hooilanden, zijn dan ook kwetsbaar wanneer een maaibeheer voor het eerst wordt hernomen.

Extensieve begrazing

In grote gebieden is een zeer extensief, jaarrond graasbeheer (< 1 GVE/j) te combineren met de noden van alle vier de doelsoorten. De praktijkervaring leert echter dat grote grazers de natste zones vaak minder bezoeken, terwijl bosvorming wel wordt gefaciliteerd in de trapgaten. Een begeleidend, periodiek kapbeheer is dan wellicht nodig om de habitat van de zeggekorfslak, bosrietzanger en moerassprinkhaan duurzaam veilig te stellen. Opvolging is ook wenselijk opdat de habitat van de moerassprinkhaan ook niet te veel gekoloniseerd zou worden door hoge ruigtekruiden, in het bijzonder in eutrofe milieus. Geen al te dichte pitrusvegetaties zijn voor de moerassprinkhaan nog altijd een geschikte habitat, zolang er voldoende grassen of zeggen tussen groeien.

Figuur III-5-2 Schematische weergave van de ontwikkeling van verschillende moerasvegetatietypes op een gradiënt van vernatting of extensivering van het beheer.

LINKS MET EUROPESE HABITATS

91E0, 6510

REFERENTIES

- Agate E. & Brooks A., 2001. *Waterways and Wetlands: A Practical Handbook*. BTCV Practical Handbooks, 169 pp.
- Benstead P., Jose P., Joyce C. & Max Wade P., 1999. *European Wet Grassland: Guidelines for Management and Restoration*. RSPB Management Guides, 169 pp.
- Bönsel A.B. & Sonneck A.G., 2011, Habitat use and dispersal characteristic by *Stethophyma grossum*: the role of habitat isolation and stable habitat conditions towards low dispersal. *Journal of Insect Conservation* 15 (3): 455-463.
- Hawke C.J. & José P.V., 1996. *Reedbed Management for Commercial and Wildlife Interests*. RSPB Management Guides, 212 pp.
- Haslam S.M., 2003. *Understanding Wetlands: Fen, Bog and Marsh*. Taylor & Francis, 296 pp.
- McBride A., Diach I., Droy N., Hamill B., Jones P. & Schutten J. (Eds.), 2011. *The Fen Management Handbook*. RSPB Management Guides, 332 pp.
- Treweek J., Drake M., Mountford O., Newbold C., Hawke C., Jose P, Self M. & Benstead P. (Eds.), 1997. *The Wet Grassland Guide: Managing Floodplain and Coastal Wet Grasslands for Wildlife*. RSPB Management Guides, 254 pp.
- Wade P.M. & Joyce C.B. (Eds.), 1998. *European Wet Grasslands: Biodiversity, Management and Restoration*. John Wiley & Sons, 340 pp.

Zeggekorfslak

STATUS

Rode Lijst: met uitsterven bedreigd
Habitatrichtlijn: Bijlage II

De zeggekorfslak is zeer zeldzaam en de verspreiding in Vlaanderen is versnipperd. De soort is gekend van de duinen, polders en de beekvalleien van de leemstreek.

RUIMTEGEBRUIK

De zeggekorfslak komt voor in natte (dat wil zeggen met jaarrond een zeer hoge luchtvochtigheid), eerder kalkrijke moerasbiotopen, zoals open elzenbroekbos, met een rijke ondergroei van grote zeggenvegetaties. Ook in grote zeggenvegetaties buiten het bos wordt de soort gevonden. Vaak zijn het continu door kwel gevoede plaatsen. Populaties zijn dan ook doorgaans terug te vinden op zeer kleine oppervlakten van gemiddeld maar 0,2 hectare.

FENOLOGIE

De zeggekorfslak is jaarrond aanwezig. Overwintering gebeurt net boven de grond. Na de winter verblijven ze hogerop in de vegetatie.

VOEDSEL

Het voedsel bestaat uit schimmels en algen op diverse zeggensoorten, liesgras, galigaan, grote lisdodde en soms ook op riet.

LINKS MET EUROPESE HABITATS

91E0

BEHEERMAATREGELEN

- Streven naar grote, gradiëntrijke zeggenvegetaties in functie van dispersie.
- Toelaten van winterse overstromingen in functie van de vestiging in een nieuwe, geschikte habitat.
- Zomerse grondwaterpeilen afstemmen op of nabij het maaiveld.
- Vindplaatsen bij voorkeur niet maaien.
- Indien er toch wordt gemaaid, ongeacht het tijdstip: het niet jaarlijks uitvoeren en gefaseerd.
- Het strooisel plaatselijk niet verwijderen.
- In geval van voortschrijdende verbossing een cyclisch kapbeheer instellen.